

Hildes beproeving

Marie Lamballe bij Boekerij:

Hildes droom
Hildes beproeving

Marie
LAMBALLE

HILDES
BEPROEVING

Een fragiele familieband.
Een bedreigde liefde.
Een naderend onheil.

ISBN 978-90-225-9320-2

ISBN 978-94-023-1775-6 (e-book)

NUR 302/342

Oorspronkelijke titel: *Schicksalhafte Jahre*

Vertaling: Hilke Makkink

Omslagontwerp: Bürosüd

Omslagbeeld: © Mauritius images / Erhard Hess

Zetwerk: ZetSpiegel, Best

© 2019 Bastei Lübbe AG, Keulen

Deze uitgave kwam tot stand door bemiddeling van Internationaal
Literatuur Bureau bv, Amsterdam

© 2021 Nederlandse vertaling Meulenhoff Boekerij bv, Amsterdam

Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt door middel van
druk, fotokopie, internet of op welke andere wijze ook, zonder vooraf-
gaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Hilde

Maart 1951

Een enorme dreun, als een explosie. Serviesgoed rinkelt, de vloer schokt, de wanden trillen. Bij de draaideur dwarrelt pleister van het plafond. Drie, vier seconden lang, dan stopt het. Als verstijfd staat Hilde naast de taartvitrine, het dienblad met twee keer ontbijt voor tafeltje zeven in haar handen geklemd.

In de gelagkamer schreeuwt een vrouw hysterisch: ‘De Russen komen... Granaten... We moeten naar de kelder...’

Een kind begint hard te huilen. Gemompel. Verbaasde uitroepen. Blikken gericht op het plafond van het café, waar de hanglampen heen en weer zwaaien. Iemand begint te lachen.

‘Een aardbeving! Hoe is het mogelijk?’

Dat is Hans Reblinger. Het was maar een aardbeving.

Hilde is opgelucht, toch begint haar hart nu harder te slaan, te bonken, een reactie op de eerste schrik. Enkele gasten staan op en lopen naar buiten, de Wilhelmstraße op. De hond, die in zijn hoekje in de mand ligt, is niet eens wakker geworden.

‘Een aardbeving! Nou ja, zeg!’ zegt Finchen, de serveerster.

Ze staat achter de taartvitrine en houdt met beide handen de porseleinen schaal met chocoladeslagroomtaart vast, die ze net uit de vitrine gepakt had. Ze zet de taart neer, pakt het taartmes uit de bak met water en begint drie stukken af te snijden. Meteen stopt ze weer.

‘Och, lieve god! Hebt u dat gezien, mevrouw Perrier?’

Hilde serveert eerst het ontbijt, het is al na tien, de twee jonge

acteurs moeten zo meteen naar het theater, waar de repetities gaan beginnen. Twee verse broodjes, een klontje boter, jam, honing en een kopje koffie. Alles voor negentig pfennig – eigenlijk leggen ze erop toe, maar de lonen van de beginnende toneelspelers zijn laag en ze willen immers dat de artiesten zich thuis voelen in Café Engel. Of althans, dat wil Heinz, Hilde vader.

‘Dan wens ik jullie toch maar smakelijk eten. Geniet ervan.’

‘Dank u wel... Hebt u dat al gezien?’

De jonge actrice, Karin Langgässer heet ze, wijst met haar vinger naar de taartvitrine en als Hilde zich omdraait, gelooft ze haar ogen niet. Dwars door het glas van de vitrine trekt een patroon, alsof het er met een grijze staalpen ingekrast is. Het lijkt wel een spinnenweb.

‘Nee!’ zegt Hilde zacht.

Achter de vitrine zet Finchen de taart terug; bedrukt kijkt ze naar Hilde.

‘Het is toch wat,’ zegt ze, als Hilde haar vingers over het glas laat gaan. ‘Alle bombardementen onbeschadigd doorstaan en nu, bij zo’n klein bevinkje, gaat het kapot. O god, als mevrouw Koch dat ziet...’

In het café wordt nu luid gepraat, de draaideur is continu in beweging, omdat de gasten weer terugkomen. Verderop in het Quellenkwartier zou een ruïnewaand ingestort zijn; een vrouw met twee kleine kinderen had zich blijkbaar nog net op tijd weten te redden. Een geparkeerde fiets met twee boodschappentassen zou omgevalen zijn en bij het naastgelegen Café König zouden meerdere dakpannen op het trottoir liggen. Dat laatste bericht heeft ook mama gehoord, die nu vanuit de keuken de gelagkamer binnenkomt, het bebloemde schort nog omgebonden, omdat ze net met de marmer-taart bezig was.

‘Ga jij eens even buiten kijken, Hilde,’ zegt ze bezorgd. ‘Of er bij ons niet ook dakpannen naar beneden gevallen zijn.’

‘Het zou me niet verbazen,’ antwoordt Hilde.

Buiten schijnt heel onschuldig het voorjaarszonnetje. Op de bankjes in het Warmer Damm laten mensen in jassen en met hoeden op hun winterbleke gezichten beschijnen. In de perken bloeien gele en witte

krokussen, de eerste tulpen steken hun lichtgroene kopjes al boven de grond. Verderop, voor Café König, zijn twee obers zowaar bezig met het neerzetten van tafeltjes en klapstoelen, een jongen verzamelt kapotgevallen dakpannen in een emmer. Hilde knikt de obers toe en kan zich niet voorstellen dat ook maar iemand in de maartse kou buiten koffie zal willen drinken. Of toch wel? Café König, dat twee jaar geleden vlak naast Café Engel in een provisorisch gebouw begonnen is, is haar en haar familie een doorn in het oog. Niet dat ze iets tegen concurrentie hebben, die houdt de zaken alleen maar levendig, zoals zo mooi gezegd wordt. Wiesbaden heeft heel veel grotere en kleinere cafés. Godzijdank, het gaat eindelijk weer bergopwaarts na die vreselijke oorlogsjaren. Maar Egon Mayer-Schulte, de eigenaar van Café König, doet er alles aan om hun klanten af te pakken. Alle mogelijke middelen zet hij daarvoor in, niet allemaal even netjes.

Terwijl ze de vers gepleisterde muren van hun huis nog staat te bestuderen en een scheur ontdekt, hoort ze plotseling haar naam.

‘Eh! Hilde, *ma petite colombe*. Alles goed? Er was een bons...’

Ze kijkt omhoog en ontdekt haar echtgenoot achter het dakraam van Sofia Künzels appartement. Jean-Jacques heeft een puntige hoed van krantenpapier op zijn zwarte krullenbol gezet; Addi’s grijze hoofd, dat nu naast hem opduikt, wordt bedekt door een blauw-witte zakdoek, met knopen in de hoeken. Ze zijn bezig met het opknappen van Künzels appartement, terwijl de huurster pianoles geeft aan het conservatorium.

‘Het was een aardbeving,’ roept Hilde naar boven. ‘Is bij jullie alles heel gebleven?’

‘Bijna,’ antwoordt Addi. ‘Op een emmertje witte verf na...’

‘Nee, toch... Omgevallen?’

Jean-Jacques lacht vrolijk. Hij is iemand die alles met evenveel hartstocht doet. Liefhebben, lachen, ruziemaken, boos zijn, het goedmaken.

‘Wat denk je!’ roept hij. ‘Ik heb het opgevangen!’

‘De emmer, ja...’ zegt Addi grijnzend. ‘De verf niet.’

Zuchtend stapt Hilde weer naar binnen. Enkele gasten willen betalen, Finchen ruimt af en borstelt de kruimels van de witte tafelkle-

den. Papa is naar beneden gekomen, hij was boven bij August, om hem te overhoren. Hildes broer August bleek niet in Britse, zoals aanvankelijk gedacht, maar in Russische krijgsgevangenschap gezeten te hebben, waaruit hij pas een klein jaar geleden bevrijd is. Hij had er vreselijk uitgezien, met ingevallen wangen en een grauw gezicht, ze hadden hem bijna niet meer herkend. Maar dankzij mama's goede zorgen is hij er weer bovenop gekomen en inmiddels heeft hij zijn rechtenstudie in Frankfurt weer opgepakt. Op het moment leert hij voor een belangrijk tentamen, iets wat hij zeer serieus neemt. Hij wil zo snel mogelijk op eigen benen kunnen staan, om zijn ouders niet meer tot last te hoeven zijn.

Papa is ten einde raad vanwege de beschadigde vitrine. Telkens weer schudt hij zijn hoofd, strijkt met zijn handen over het glas en jammert hoe moeilijk het zal zijn om een glaszetter te vinden die de gewelfde glasschijf zal kunnen vervangen.

'Eindelijk tijd voor een nieuwe vitrine, papa,' zegt Hilde in het voorbijgaan. 'Met elektrische verlichting en ingebouwde koeling. Zoals in Amerika.'

Papa maakt een afkerend handgebaar, wat zoveel betekent als: geen sprake van. Ook mama wil er niets van weten. Op dit punt zijn haar ouders het helaas met elkaar eens: alles moet zo blijven als het altijd geweest is. Voor elke, zelfs de allerkleinste modernisering moet Hilde vechten. Terwijl haar ouders toch ook wel zien dat de gasten weglopen. Verderop bij König is het ruim en licht, met grote ramen en potten met exotische planten – dat vinden de mensen leuk tegenwoordig...

'Bekommer jij je liever om het middageten,' stelt papa voor, om een eind te maken aan het vervelende onderwerp 'moderniseringen'.

Hilde schudt haar hoofd en draagt het serviesgoed naar de keuken. 'Vandaag is mama aan de beurt...'

De tijden waarin mama elke avond voor alle bewoners kookte zijn allang voorbij. Sofia Künzel en Julia Wemhöner zorgen voor zichzelf, ook Hubert Lindner heeft een kamertje gevonden en laat zich nog maar zelden in het café zien. Luisa woont met haar man Fritz Bogner in een klein appartementje in de Bergkirchenwijk en helpt af

en toe nog mee in het café. Edith von Haack en haar dienstmeisje Grete Kruse zijn afgelopen jaar naar een klein nieuwbouwhuis verhuisd; sindsdien hebben ze niets meer van hen gehoord. Waarover niemand in huize Koch bijzonder rouwig is. In plaats daarvan zit inmiddels, naast August, ook Wilhelm, Hildes tweede broer, aan tafel. Hij kwam al eind '46 terug uit Amerikaanse krijgsgevangenschap en heeft inmiddels zijn diploma van de Frankfurter toneelschool op zak. Om hun ouders een plezier te doen heeft Wilhelm – na lang aarzelen – een betrekking als jonge held bij het theater van Wiesbaden aangenomen. Met groot succes, naar het schijnt, in elk geval wat het vrouwelijke theaterpubliek betreft, aangezien er regelmatig jonge en oudere dames in Café Engel opduiken die met verlangende blikken naar de heer Willi Koch vragen. Om vervolgens een programmaboekje uit hun handtassen te trekken en het enigszins verleggen op tafel te leggen. Omdat ze zo graag een handtekening van hem zouden krijgen.

Stipt om half een wordt er gegeten, soms boven bij Hilde en Jean-Jacques, die inmiddels Augusts voormalige appartement betrokken hebben, soms bij hun ouders. Intussen telt de familie acht personen, omdat Hilde al eind 1946 bevallen is van een tweeling. Frank en Andi zijn bijna vijf, volgend jaar met Pasen gaan ze naar school.

Mama werpt een blik op de oude klok in de gelagkamer en zegt dat het nog maar kwart voor elf is, dat ze dus nog meer dan genoeg tijd heeft om te koken.

‘Dan vergis je je, lieverd,’ zegt papa, met een blik op zijn polshorloge. ‘Het is half twaalf.’

‘Wat?’

De goeie ouwe klok is stil blijven staan. De aardbeving heeft ervoor gezorgd dat de slinger stil is komen te hangen, waardoor de klok nu de tijd aangeeft waarop de aarde vanochtend enkele seconden beefde. Kwart voor elf.

Ondanks haar flinkheid is mama toch wat bijgelovig. Ze slaat een hand voor haar mond en fluistert ontdaan: ‘Als dat maar niets ergs te betekenen heeft...’

‘Natuurlijk heeft het iets te betekenen,’ antwoordt Hilde spottend. ‘Namelijk dat het eten vandaag niet op tijd klaar gaat zijn.’

‘Dat denk je maar!’ zegt mama, terwijl ze haar schort afdoet en zich door de keuken heen naar boven, naar het appartement haast.

En ja, hoor, om half een staat er een gevulde soepterrine in de woonkamer op de eettafel. Er is gedekt voor tien personen, omdat Addi en Luisa vandaag mee-eten. Luisa was met de tweeling in het Kurpark, ze wil alleen even een snel hapje eten, voordat ze naar beneden, naar het café gaat, om Finchen te helpen. Heinz heeft al plaatsgenomen, terwijl mama in de keuken nog snel peper, zout en de alom geliefde fles Maggi haalt en Hilde de gisteren gemaakte chocoladepudding decoreert met bontgekleurd strooisel. Vanuit het appartement klinken opgewonden kinderstemmen.

‘Ze zijn schoon, papa!’

‘Schoon? *Montre voir!* Waar zijn ze schoon?’

‘Nou, overal... Kijk dan... boven... onder... ertussen...’

‘Ze zijn vies. We gaan nu samen naar de badkamer. Papa moet ook handen wassen. *Regarde:* helemaal wit van verf.’

‘Maar wit is niet vies... wit is schoon...’

‘*Allons, allons... pas de discussion...*’

Hilde fronst haar voorhoofd. Jean-Jacques is een liefdevolle, maar soms ook onverbiddelijke vader. Een die stoeit met zijn zoons en kussengevechten houdt, die tijdens hun verjaardagsfeestje afgelopen jaar zelfs, tot grote hilariteit van alle kinderen, meedeed met het zaklopen en andere spelletjes. Dan heeft Hilde er een derde kind bij, een vrolijke, overmoedige jongen, die voetbalt met zijn zoons en per se wil winnen. Maar soms, vanuit het niets, kan hij ook heel streng zijn, driftig zelfs, dan is er een grens overschreden en moeten de jongens gehoorzamen. En dat vindt Hilde minder, in haar ogen zou hij zijn stemmingen beter moeten beheersen – maar zo is hij nu eenmaal.

Mama klopt op Augustus kamerdeur, opent hem op een kiertje en vraagt iets. Dan komt ze hoofdschuddend terug en zucht.

‘Wat moet dat toch worden? Hij wil niets eten. Alleen maar leren, leren en nog eens leren. Straks wordt hij nog ziek, die arme jongen.’

‘Hij zal echt niet meteen verhongeren, mama,’ zegt Hilde.

‘Maar hij moet toch eten! Nadat hij al zo lang honger heeft moeten lijden.’

Hilde verbijt een snedige opmerking. Sinds August en Wilhelm weer thuis zijn, is mama constant bang dat het haar jongens aan iets zou kunnen ontbreken. Augusts studie wordt betaald, Wilhelm heeft drie jaar aan de toneelschool gestudeerd, terwijl hij thuis woonde en at, en ook nu, nu hij zelf geld verdient, betaalt hij zijn ouders geen cent voor kost en inwoning. En hebben die twee ooit wel eens iets voor het café gedaan? Gasten bediend? Levensmiddelen ingekocht? Of vorig jaar meegeholpen, toen het zijvertrek opnieuw geschilderd moest worden? Zeker niet! August had het weliswaar aangeboden, maar mama had het meteen afgewimpeld. En Wilhelm? Die vindt altijd wel een smoesje om niet te hoeven werken. Hilde en Jean-Jacques, die mogen zich een slag in de rondte werken. En Addi natuurlijk, die lieve vent. Die is sowieso Café Engels manusje-van-alles, tegenwoordig nog meer dan ooit, nu Julia Wemhöner, zijn levensgezellin, weer aan het werk gegaan is als costumière bij het theater.

Luisa komt erbij, ze heeft alvast het zwarte jurkje met witte schort aangetrokken, zodat ze na het eten meteen door kan naar beneden. Fritz heeft vandaag repetities in het theater, hij valt in in het orkest, een vaste aanstelling heeft hij helaas nog niet. Even later verschijnt ook Jean-Jacques met de twee jongens. Samen met Addi, wiens gezicht en baard nog onder de witte spetters zitten.

Hildes zoons lijken allebei op hun vader, met hun donkere ogen en donkerbruine krullen. De mensen zien Hildes tweeling als twee echte kleine Fransmannetjes. Maar qua karakter verschillen ze zeer. Frank, die twee minuten ouder is, geeft de toon aan, terwijl zijn broertje Andi, die eigenlijk Andreas heet, liever wat op de achtergrond blijft. Ze hangen erg aan elkaar; als ze met andere kinderen spelen, zijn ze twee handen op één buik.

‘Waar is oom Willi?’ vraagt Frank, terwijl hij op zijn stoel gaat zitten. Dan ziet hij de soepterrine en trekt een gezicht. ‘Alweer rundvlessoep!’

‘Van rundvles word je sterk!’ zegt opa Heinz.

‘Maar het is zo hard tussen je tanden...’ zegt Andi zacht.

Mama schept de soep op, die gevuld is met groente, rijst en gekookt vlees. Dat inderdaad nogal taai is: hoelang je het ook kookt,

echt mals wordt het nooit. Terneergeslagen kijkt ze naar de twee lege stoelen – ook Wilhelm is niet thuis komen eten. Hij heeft nog een repetitie in het Kleine Haus, de nieuwgebouwde schouwburg bij de zuilengang, die pas in december vorig jaar geopend is. Het voormalige residentietheater is tijdens de bombardementen volledig vernield.

Ze wensen elkaar smakelijk eten en beginnen. Het gesprek gaat over de aardbeving, waar Luisa en de kinderen niets van gemerkt blijken te hebben in het park. Opa Heinz moet zijn kleinkinderen uitleggen wat een aardbeving is.

‘Dan wiebelt de aarde een beetje...’

‘Waarom?’

‘Omdat de aarde soms ook moet hoesten.’

‘Is ze verkouden?’

Papa voelt de blikken van de volwassenen op zich gericht. Hij schraapt verlegen zijn keel, omdat hij geen idee heeft hoe hij het fenomeen ‘aardbeving’ wetenschappelijk moet verklaren. Zo heel precies weet hij het zelf immers ook niet. Bovendien wil hij zijn kleinzoons ook niet bang maken.

‘Ja, de aarde is verkouden. Dat komt nogal eens voor in de lente.’

Frank schuift zijn stukjes vlees naar de rand van zijn bord, Andi vist zorgvuldig alle stukjes ui en de klein gesneden wortels uit de soep.

Addi vertelt over de voortgang van de renovatie in het appartement van Künzel. ‘We hadden allang klaar kunnen zijn, als mevrouw niet zo veel rotzooi zou hebben. Niet te geloven, wat daar boven allemaal ligt! Alleen al alle bladmuziek, de oude theaterkostuums, de pruiken, kasten vol met schmink, kunstbloemen van papier en allerlei zijden nachtjaponnetjes met kant...’

‘Beste Addi!’ roept vader Heinz ontzet. ‘Iets discreter, alsjeblieft! De bezittingen van mijn huurster gaan mij niets aan en over haar lingerie wil ik al helemaal niets weten...’

Hilde kijkt Luisa aan, ze moeten moeite doen om niet te lachen. Jean-Jacques grijnst onbevangen en zegt: ‘Mevrouw Künzel in een zijden nachtjapon, dat zou ik wel eens willen zien...’

‘Waarom, papa?’ wil Frank nieuwsgierig weten.

‘Daar heb je het al!’ zegt mama verwijtend tegen Jean-Jacques.

Die denkt even na en legt zijn zoontje dan uit: ‘Omdat zijden nachtjapon mooi is om te zien. Glanst als zilver.’

‘Waarom heeft mama geen zilveren nachtjapon?’

‘Omdat wij zijn arme mensen. En nu eet je soep op!’

Mama kan het niet laten, ze vult een bord en brengt het naar August. Die bewoont de voormalige ‘jongenskamer’, terwijl Wilhelm zijn intrek in Hildes oude meisjeskamer genomen heeft. Zo heeft mama haar beide jongens weer bij zich in het appartement, wat haar zeer gelukkig maakt.

‘Maar, mama...’ horen ze August kreunen.

‘Je moet toch wat eten, jongen!’

Tevreden keert ze terug aan tafel, zonder zich iets aan te trekken van Hildes verwijtende blikken. Papa knikt haar toe, hij vindt het prima dat ze August zo bemoedert, die tenslotte zo veel heeft moeten doorstaan bij die vervloekte Russen. Jean-Jacques glimlacht. Waaraan hij nu denkt, weet Hilde niet, misschien wel aan zijn eigen moeder, die Hilde tot nu toe nog nooit ontmoet heeft. Telkens als ze voorstelt om zijn familie eens uit te nodigen of op te zoeken, wimpelt hij het voorstel af.

‘Wij zijn helemaal niet arm,’ laat Frank zich nu weer horen. ‘Wij hebben frits. Die kan alleen papa maken en die zijn zo lekker.’

Hiermee heeft hij een gevoelig thema binnen de familie aangekaart, aangezien de introductie van die in olie gebakken aardappelreepjes destijds voor een kleine sensatie zorgde in Wiesbaden. Mama’s taarten stonden soms gewoon te verpieteren, omdat alle gasten Jean-Jacques’ pommes frites met mayonaise wilden eten. En de keuken stonk – volgens mama tenminste – naar een stinkend olievat. Overal bleef die oliegeur aan hangen, aan de meubels, aan de kleding, in de haren, zelfs het ondergoed rook ernaar. Mama heeft nooit kunnen begrijpen hoe je überhaupt kunt koken en bakken met olie, omdat zo’n minderwaardig vet toch nooit die heerlijke boter zal kunnen vervangen. Maar helaas bleken de gasten daar anders over te denken en de omzet van de pommes frites met mayonaise sprak boekdelen. Intussen zijn pommes frites ook op andere plekken in Wiesbaden verkrijgbaar en zijn ze in Café Engel alleen

nog maar 's avonds te bestellen. Omdat de burens zich volgens mama anders beklagen over de keukendampen.

‘Bij König zijn de pommes frites nu vijf pfennig goedkoper dan bij ons,’ zegt Hilde.

‘Hoe weet je dat?’ vraagt Jean-Jacques.

‘Staat op het bord bij de ingang...’

‘*Grand filou!*’ sist Jean-Jacques woedend.

‘Al geven ze ze voor niets weg,’ knort mama. ‘Wie wil er nog soep? Addi? Luisa, je bent toch nog niet uitgegeten? Er is nog chocoladepudding met strooisel!’

Gejubel van Andi en Frank, ook papa straalt, evenals Addi. Jean-Jacques geeft niet zoveel om zoetigheden. Frank legt zijn uit de soep geviste stukjes rundvlees onopvallend op Addi's bord, Andi schuift de ui- en wortelstukjes erachteraan. Papa is streng – wie zijn bord niet leeggegeten heeft, krijgt geen toetje.

‘Dank u wel, tante Else,’ slaat Luisa af, terwijl ze opstaat. ‘Maar ik ga nu snel naar beneden. Zal ik de marmertaart glazuren?’

‘Dat zou fijn zijn, Luisa... En de fruittaarten kunnen ook in de vitrine... o god, die is immers kapot...’

‘Daar moet snel iets nieuws voor in de plaats komen, mama,’ zegt Hilde. ‘Zo kunnen we geen taarten neerzetten. Het is tenslotte geen oorlog meer.’

‘Een nieuwe vitrine is nergens voor nodig,’ zegt papa eigenwijs. ‘We laten er gewoon een nieuwe ruit in zetten.’

En voordat ze het weten zitten ze weer midden in de eeuwige discussie over modernisering, die volgens haar ouders volledig onnodig zijn en alleen maar geld kosten. Nee, het café heeft geen grotere ramen nodig, ook het zijvertrek en de draaideur blijven zoals ze zijn, en van die oude foto's blijven ze af, anders wordt papa pas echt woedend. Dan windt hij zich zo op, dat hij helemaal rood aanloopt en Hilde bijna bang wordt.

‘Dat zijn grote artiesten, die hebben het niet verdiend om in de vergetelheid te raken. En als het aan mij, Heinz Koch, ligt, zal dat ook nooit gebeuren!’

Over de aanschaf van een elektrische koelkast zijn ze dan nog wel bereid om na te denken, hoewel zo'n apparaat toch al gauw

vijfhonderd mark kost, wat veel geld is. Jean-Jacques' telkens terugkerende voorstel, om een auto aan te schaffen, wordt zoals altijd meteen van tafel geveegd. Tenslotte heeft Wilhelm, die schelm, al een tweedehandsauto gekocht, waarmee hij ook ritjes voor het café kan maken. En waarvoor hebben ze überhaupt een auto nodig? Meel, suiker, vet en alle andere dingen worden aan huis geleverd en voor kleinigheden volstaat de fiets. Hilde ziet de mondhoeken van Jean-Jacques berustend zakken. Ze weet dat ze het vanavond voor de zoveelste keer over het onderwerp 'familiebedrijf' zullen hebben. Terwijl hij dat toch zelf ook kent van thuis, waar ze een wijngoed hadden, inmiddels in handen van zijn broer en zijn ouders. Hetzelfde verhaal als bij Café Engel: de ouders zijn de eigenaars en bepalen wat er aangeschaft wordt. De kinderen mogen werken en hun mening geven, maar de eindbeslissing ligt altijd bij de ouders. Tenminste, zolang ze het bedrijf nog niet overgedragen hebben, wat velen pas op het allerlaatste moment doen. Jean-Jacques is het hier niet mee eens en Hilde begrijpt dat wel, wat dat betreft zitten ze op één lijn. Ze moeten het gewoon nog even volhouden – op een gegeven moment zullen haar ouders toch wel inzien dat ze gelijk hebben. Dan zal er verbouwd en gemoderniseerd worden, Hilde heeft het allemaal al precies in haar hoofd. En haar ouders zullen niet weten wat hun overkomt, als de gasten de deur dan weer platlopen.

De chocoladepudding brengt de gemoederen weer wat tot bedaren – bovendien is iedereen het er wel over eens dat ze in het bijzijn van de kinderen geen ruzie moeten maken. Jean-Jacques heeft zich voorbeeldig gedragen, vindt Hilde. Hij heeft het maar heel even over een auto gehad, alleen om haar ouders te laten weten dat hij het idee nog niet heeft laten varen. Ruzie heeft hij niet gemaakt. Ze glimlacht naar hem, en hij glimlacht terug. De blik in zijn ogen is teder. En begerlijk ook, er spreekt van alles uit wat niet bedoeld is voor derden. Hilde voelt hoe de haartjes in haar nek overeind gaan staan. Ach, door al dat werk hebben ze amper meer tijd voor elkaar! Dat moet echt veranderen. De jongens willen straks op de binnenplaats gaan spelen met wat buurtkinderen, dan zouden ze even vrij spel hebben...

Net als mama een schaalte met pudding klaarmaakt voor August, komt hij zijn kamer uit, het nog volle soepbord in zijn handen.

‘Het spijt me, mama. Maar ik krijg niets naar binnen vanmiddag. Kunt u het voor vanavond bewaren, alstublieft?’

Mama is ten einde raad. Hij heeft amper twee lepels soep gegeten en wil ook geen toetje.

‘Nee, August – zo gaat dat niet langer!’

Voorzichtig zet hij het bord op tafel en slaat zijn armen om zijn moeder heen. Wat is hij nog steeds dun! En vandaag lijkt hij ook extra bleek, denkt Hilde, waarschijnlijk vanwege de stress voor het tentamen morgen. Terwijl hij toch zo slim is, die oudere broer van haar. Tot nu toe heeft hij alle tentamens ruim gehaald.

‘Maakt u zich toch niet zulke zorgen, mama,’ zegt hij zacht. ‘Het gaat prima met me. Vanavond zal ik iets eten. Nu ga ik eerst een wandelingetje maken...’

Mama is slechts half gerustgesteld. Frisse lucht is gezond, maar rondlopen met een lege maag is ook niets. August heeft geen zin in verdere gesprekken, hij pakt zijn jas en hoed van de kapstok, knikt de anderen nog eens toe en verlaat het appartement.

‘Wat hebben die smerige Russen toch met hem gedaan,’ zucht mama. ‘Onze August was altijd zo’n vrolijke, gezonde jongen. En nu is hij nog slechts een schim van zichzelf...’

‘Overdrijf nu niet, Else,’ zegt papa. ‘Het gaat toch al beter met hem. Maar het heeft tijd nodig.’

In tegenstelling tot Wilhelm, die veel en bloemrijk over zijn tijd als Amerikaans krijgsgevangene vertelde, liet August amper iets los. Alleen dat hij in meerdere kampen gezeten heeft, op het laatst in Kazan, helemaal in het oosten, waar de Kozakken wonen. Wat voor werk hij daar heeft moeten doen en hoe ze als gevangenen behandeld werden – daarover heeft hij zich tot nu toe niet uitgelaten.

‘Hij kan niet over praten,’ heeft Jean-Jacques een keer tegen Hilde gezegd. ‘Als leven te erg was – je kunt niet vertellen. Dat is als muur in hoofd, begrijp je?’

Dat was wel verhelderend voor Hilde. Zelf had ze ook lange tijd nodig gehad voordat ze haar liefste over de miskraam had kunnen

vertellen, en ze vraagt zich af of hij op zijn beurt ook dingen geheimhoudt voor haar, omdat hij er nog niet aan toe is om ze te vertellen. Mama's constante gejammer over dat August niet wil eten, begint haar op de zenuwen te werken. Alsof je iemand die verschrikkelijke dingen meegemaakt heeft, weer de oude kan laten worden door hem vol te stoppen met eten. Maar moeders zijn blijkbaar nu eenmaal zo. Hopelijk wordt ze zelf later niet zo'n voedermoeder.

Jean-Jacques helpt haar met het afruimen van de tafel. Als ze klaar zijn en mama in de keuken de wasbak al vol laat lopen voor de afwas, slaat hij een arm om Hilde's middel.

'Over een kwartiertje...' murmelt hij in haar oor. 'Boven bij ons in de *chambre*... Kom je, madame Perrier?'

Papa heeft het natuurlijk weer gehoord. Hij peutert net een sigaar uit het ingelegde sigarendoosje en steekt die in het borstzakje van zijn jasje. Dan loopt hij naar beneden, naar het café, maar niet na nog even veelbetekenend naar het 'jonge paar' gegrijsd te hebben. Hilde vindt het gênant – Jean-Jacques lijkt het niet te deren.

'Misschien...' antwoordt ze koket.

Hij lacht zacht en kust haar in haar blote nek.

'Als een vrouw zegt "misschien", dan betekent dat "ja".'

Waar hij dat soort wijsheden toch vandaan heeft? Giechelend maakt ze zich van hem los en loopt naar de keuken om af te drogen, terwijl hij naar de binnenplaats vertrekt om nog een potje voetbal met de jongens te spelen. Door het keukenraam kan ze zien hoe hij de leren voetbal in het rond schopt, aangemoedigd door zijn zoons. Er zijn al meerdere buurtkinderen bij gekomen, hopelijk blijven mama's bloembakken heel, waarin al twee gele narcissen staan te bloeien.

'Heeft Luisa niets gezegd?' vraagt mama.

'Wat moet ze gezegd hebben? Of is ze weer...'

Mama haalt haar schouders op, ze wil geen geruchten de wereld in helpen. En al helemaal niet over Luisa, dat lieve meisje dat in januari een tweede miskraam had.

'Fritz leek laatst zo iets te suggereren. En dat hij hoopt dat het dit keer wel lukt...'

Hilde zucht. Ze zou het Luisa zo gunnen om eindelijk een kindje

in haar armen te mogen houden. En Fritz zou zeker een fantastische papa zijn, maar tot nu toe heeft Luisa geen enkele zwangerschap kunnen voldragen, beide keren is ze het kindje tegen het einde van de derde maand verloren.

‘Soms lukt het als je er helemaal niet meer mee bezig bent,’ zegt mama. ‘Bij jou was dat ook zo, Hilde. Heinz en ik dachten toen al dat het klaar was met de twee jongens. Maar plotseling was ik weer zwanger.’

Hilde vindt dit geen vergelijking, maar zegt niets. In plaats daarvan vraagt ze zich af waarom Luisa haar niets over deze nieuwe zwangerschap verteld heeft. Misschien omdat er zo veel te doen is en ze zelden eens even rustig kunnen praten. Het café is elke dag van negen uur ’s ochtends tot ’s avonds laat geopend. Een rustdag kunnen ze zich niet veroorloven, omdat immers zo veel mensen van de zaak moeten leven.

‘Zo, dat was het,’ zegt mama. ‘De pannen doe ik wel. Dan kun jij weer naar beneden...’

Hilde laat haar moeder in de illusie dat ze meteen teruggaat naar het café om Luisa en Finchen te helpen. Maar in plaats daarvan haast ze zich met kloppend hart naar hun appartement boven, met het gevoel dat ze iets doet wat verboden is. Terwijl ze toch alleen maar even een half uurtje alleen wil zijn met haar man. Op klaarlichte dag – onzedelijk gewoon. Maar juist daarom zo opwindend. Ze wordt al helemaal warm bij het idee...

Hij is er al, staat in de slaapkamer voor het bed, in alleen nog maar zijn ondergoed. Zijn blik is hongerig, de rillingen lopen haar over de rug en ze voelt zich weer net zo als toen, toen ze stiekem de nacht met elkaar doorbrachten, waarna ze voor lange tijd uit elkaar gerukt werden.

‘Kom,’ zegt hij. ‘*Ma chérie... viens...*’

Ze loopt op hem af, die eerste omhelzing, die eerste wilde kus is toch het mooiste, ook al volgen daarna nog allerlei andere heerlijke dingen. Hilde is een hartstochtelijke minnares, daarin doet ze niet onder voor Jean-Jacques.

‘Wacht... ik doe de gordijnen even dicht...’ mompelt hij.

‘Zodat iedereen weet wat wij hier aan het doen zijn...’

‘Maar ik wil halfdonker... is beter voor liefde...’

Mannen zijn toch raar, maar ze laat hem begaan, opent alvast de knoopjes van haar blouse en rok, wil al in bed gaan liggen... Ze hebben tenslotte maar een half uurtje...’

‘*Mon Dieu!*’ roept hij plotseling en hij buigt zich uit het raam.

‘Wat is er? Blijf weg van dat raam, je hebt alleen maar je ondergoed aan!’

‘Dat is je broer... daar bij die bomen... platanen...’

Aan zijn stem hoort ze dat er iets gebeurd is. Uitgerekend nu.

‘Wat is er met hem?’ vraagt ze geschrokken.

‘Hij ligt op de grond... mensen staan er... een man knielt naast hem...’

‘Nee, hè,’ fluistert Hilde.

Gedaan is het met het vluggertje. Haastig kleden ze zich aan en rennen de trap af, de gang door en de straat op. Wat is er gebeurd? Een ongeluk? Een hartaanval? Een beroerte?

‘Laat hem niet dood zijn,’ fluistert Hilde voor zich uit, terwijl ze naast haar man de weg oversteekt. ‘Lieve God, alstublieft, laat hem nog in leven zijn... Alstublieft!’

Ze laat zich op haar knieën naast August zakken, voelt aan zijn slapen, ziet het bloed, dat vanaf zijn linkerwang in het stof op straat drupt.

‘Kent u deze man?’ vraagt iemand.

‘Het is mijn broer.’

‘Hij leeft nog,’ zegt Jean-Jacques, die vlak naast haar gehurkt zit en Augusts pols voelt. ‘Kijk... hij doet zijn ogen al open.’

August knippert een paar keer, dan kijkt hij met een verbaasde blik naar hen op.

‘Wat is...’ stamelt hij. Dan vertrekt hij zijn gezicht, haalt een hand over zijn wang, ziet het bloed en wil overeind komen.

‘*Doucement,*’ zegt Jean-Jacques. ‘Voorzichtig... Wacht, ik help... Leun op mijn arm...’

Hij helpt August overeind en langzaam, stapje voor stapje, steken ze de straat over. Als ze de overkant bereikt hebben, trillen Augusts benen zo erg dat Jean-Jacques hem min of meer naar binnen moet dragen.

‘Ik was alleen een beetje duizelig... niets om je zorgen om te maken... niets tegen mama zeggen...’ smeekt August. ‘Anders windt ze zich weer vreselijk op.’

Swetlana

Smolensk, februari 1949

Ondanks de bonkende hoofdpijn is ze ingedommeld. In haar hoofd hamert het ritme van de trein, dat dof ratelende *ra-ta-ta-ta... ra-ta-ta-ta...* altijd in vierkwartsmaat, waarom weet ze ook niet. Maakt ook niet uit, zolang de trein maar vooruitkomt, niet weer ergens op een besneeuwd veld moet stoppen, omdat er een wissel vastzit of omdat er iets op het spoor ligt.

‘Mama,’ jammert Mischa. ‘Ik heb het zo warm...’

Ze ontwaakt uit haar sluimertoestand en ziet de begerige ogen van de Tataar die tegenover haar op de houten bank zit. Ze reizen derde klas, zonder verwarming, op houten banken, de vloer plakt, omdat mensen er telkens op spugen, het ruikt er naar allerlei menselijke lichaamsgeuren. Buiten trekken besneeuwde, kale winterbossen voorbij, daartussen enkele dorpjes, de sneeuw lijkt de huizen diep naar beneden te drukken. Is dit nog Polen? Of zijn ze eindelijk in Rusland?

‘Je hebt koorts, lieverd,’ zegt ze en ze legt een hand op het voorhoofd van haar zoon. ‘Drink maar een slokje water... Bij de volgende halte zal ik thee voor ons zetten...’

Twee wagons verderop staat een samowaar. Daar kan heet water gehaald worden, voor thee en een kan moeten ze zelf zorgen. Het is allemaal behoorlijk primitief in deze trein, maar Swetlana klaagt niet. Het enige erge is dat Mischa, haar zesjarige zoontje, ziek is en ze niet weet hoe dat af gaat lopen. Toch is deze reis terug naar huis

hoopvol, een terugkeer naar de vrijheid, naar de schoot van haar familie in Smolensk. Acht jaar was ze weg, een slachtoffer van de oorlog, door de Duitsers samen met heel veel anderen in een veewagon weggevoerd om te werken. *Ostarbeiter* werden ze genoemd, ze werd aan het werk gezet in het ‘greppelkamp’ bij de firma Kalle. Zestien was ze destijds, een onschuldig meisje nog. Sindsdien is er veel gebeurd, maar ze heeft zich erdoorheen geslagen, heeft het overleefd, en nu zal alles anders worden. Thuis wil ze opnieuw beginnen, Mischa moet naar een Russische school, die gehate Duitse taal vergeten, een Rus worden. En ook voor zichzelf zal ze iets vinden. Een baan. Misschien zelfs een eigen woonplek. Aan een echtgenoot moet ze niet denken, in gedachten is ze nog bij iemand anders, geen goede man, maar ze was op hem verliefd. Ze was dom, eenzaam en vertwijfeld ook, daar heeft hij misbruik van gemaakt, maar het was wel degelijk liefde. Liefde is waanzin, niemand kan haar verklaren, niemand weet wanneer ze toeslaat. De liefde overkomt je en doet met je wat ze wil.

Mischa drinkt braaf wat water uit de metalen fles. Het is gesmolten sneeuw, die ze bij elke halte in de fles stopt, omdat hun watervoorraad al na twee dagen op was. Inmiddels zijn ze al drie dagen onderweg, hoewel het nog maar het begin van de middag is, neemt het licht al af, straks zal iemand de lantaarns aansteken, die de wagon in het donker met een somber schijnsel vullen. Swetlana haat de nachten in deze stinkende wagon, waar mannen en vrouwen door elkaar heen zitten en liggen en het telkens weer tot brutale toenaderingspogingen komt. Maar ze weet zich te weren, zo mager als ze is, ze heeft kracht, en als ze kwaad wordt, moet haar tegenstander oppassen. Bovendien zijn ze met zijn drieën, links naast haar zit Sonja Armatowna, over de zeventig, rond als een tonnetje en strijdbaar als een bokser. Zeven kinderen heeft ze, van drie mannen, inmiddels heeft ze twaalf kleinkinderen, maar geen man meer, de oorlog heeft ze allemaal het graf in gejaagd. De oorlog en de wodka, elk op zijn eigen manier. In Warschau is ze aan boord gekomen en ze wil naar Smolensk, naar haar dochter. Tegenover haar, naast die lelijke Tataar, zit Jekaterina, die samen met Swetlana vrijgelaten is uit het Displaced Persons Camp in Wiesbaden, om terug naar huis

te gaan. Jekaterina is klein en heel erg dun, ze heeft rossig haar en lichtblauwe ogen, die altijd ontstoken zijn. Ze viel Swetlana pas echt op toen ze in het kamp klaar moesten gaan staan voor het vertrek, in nieuwe kleren, gedoucht en met de noodzakelijkste spullen in een klein koffertje gepakt. Jekaterina is iemand die zich onzichtbaar weet te maken, ze valt gewoon niet op, niemand kan zich herinneren ooit met haar gesproken te hebben. Maar in deze twee dagen, die ze samen in de trein doorgebracht hebben, heeft Swetlana de kleine Jekaterina leren waarderen, samen met Sonja vormen ze nu een hecht trio, ze helpen elkaar, delen hun eten met elkaar en passen op elkaar.

De overige passagiers in de wagon zijn mannen, vijf in totaal, drie jonge en twee oude. Allemaal zijn ze even mager en haveloos, sommigen zijn waarschijnlijk ook ziek, wat ze er echter niet van weerhoudt om de vrouwen lastig te vallen. Het zijn lotgenoten, ook zij zaten als dwangarbeiders in Duitsland en keren nu terug naar hun families.

‘Die thee maak ik, als we stoppen,’ zegt Jekaterina, terwijl ze zich naar voren buigt, zodat Swetlana haar beter kan verstaan. ‘Blijf jij maar bij je zoon, Swetlana. Ik haal thee voor ons alle drie.’

‘Dank je wel,’ zegt Swetlana glimlachend. ‘Ik heb nog koekjes voor bij de thee.’

‘Ik heb ook iets voor bij de thee,’ zegt Sonja. ‘Om ons wat op te warmen...’

Sonja heeft in haar tas twee flessen wodka, die ze van haar zoon in Warschau heeft meegekregen. Een ervan is al halfleeg. De mannen in de wagon krijgen geen slok van haar, omdat ze weet welke gevolgen dat kan hebben. Ze hebben zichzelf echter al voorzien, en kunnen niet wachten om weer naar hartenlust te kunnen drinken.

De volgende halte is de grens. Daar worden hun vrijlatingspapieren gecontroleerd, de douaniers zijn barmhartig en zien de wodka door de vingers, ze zijn tenslotte Sovjetburgers, die vanuit Duitse gevangenschap terug naar huis komen, terugkeren in de armen van Moedertje Rusland, dan knijpen ze graag een oogje toe.

‘Wat een knapperd ben jij,’ zegt een van de douaniers tegen Swetlana. ‘Zo’n mooi gezichtje gaat nog voor problemen zorgen.’

Swetlana lacht en zegt dat hij onzin uitkraamt, dat hij zich moet schamen.

‘Lichte ogen en zwart haar en een mond als een rijpe kers...’ somt hij met een brutale grijns op.

‘Van te veel kersen krijg je buikpijn,’ antwoordt ze, al net zo brutaal.

Hij lacht en vindt het een goeie grap.

’s Avonds en ’s nachts rijden ze door de Oekraïne, telkens weer stopt de trein om onverklaarbare redenen, flikkerend lantaarnlicht glijdt buiten langs de raampjes voorbij, schaduwen bewegen zich door de sneeuw, deuren worden opengegooid en dichtgeslagen, dan zet de trein zich weer in beweging. En gaat het weer verder. Gaat het godzijdank weer verder. Swetlana heeft de koortsige Mischa op schoot genomen, zijn gloeiende wangetje ligt op haar schouder, zijn kleine jongenslichaampje verwarmt haar als een kacheltje. Ze streelt over zijn rug, zingt kinderliedjes in zijn oor, troost hem, is opgelucht als hij even in slaap valt. Dan legt ze uitgeput haar hoofd tegen de harde treinwand, voelt het schudden en vibreren van de trein en verlangt naar een bed. Een bank, waarop ze zich kan uitstrekken. Een zacht kussen onder haar hoofd. Een koele, vochtige doek op haar bonkende voorhoofd, zoals mama dat vroeger altijd deed, als iemand in de familie hoofdpijn had. Mama – wat verheugt ze zich om haar moeder weer te zien. Haar in haar armen te sluiten en samen met haar te huilen. Van blijdschap en ook van verdriet, omdat ze gehoord heeft dat haar vader een jaar geleden bezweken is aan zijn oorlogsverwondingen. Boris, haar oudere broer, is teruggekomen uit de oorlog, is inmiddels getrouwd en heeft twee kinderen. Haar twee nichtjes, die ze nog nooit gezien heeft. Ook haar schoonzus Irina kent ze nog niet. Soms boezemt het haar angst in, omdat ze haar geliefden al zo lang niet meer gezien heeft en er thuis zo veel veranderd is.

De volgende ochtend zien ze de eerste Oekraïense dorpjes. Wat staan hier nog veel afgebrande huizen! Ook in de steden zien ze ruïnes, maar hier wordt vlijtig gebouwd, vooral in de buurt van regeeringsgebouwen.